

Kulturmiljöutredning Järnvågsgatan m.m.

Detaljplan för Järnvågsgatan m.m.

Dnr. 0402-13

2017-04-28

Innehåll

Inledning	3
Bakgrund	3
Metod och läsanvisning	3
Planområdet	3
Utredningsområdet	3
Riksintressets uttryck i det aktuella området	4
Översikt över riksintressets uttryck i och omkring planområdet	5
Stadsbyggnadsmönster - tema 1: De fortifikatoriska lämningarna	6
Stadsbyggnadsmönster - tema 2: Det tidiga 1800-talets stadsnydning	7
Stadsbyggnadsmönster - tema 3: Hamn-, sjöfarts och handelsstaden	8
Stadsbyggnadsmönster - tema 4: Det sena 1800-talets storstadsomdanning	9
Stadsbyggnadsmönster - tema 5: 1900-talets stadsbyggande	10
Tema 6: Göteborgska särdrag i stadsbilden	11
Översikt, fysiska lämningar i och i anslutning till planområdet med bäring på riksintressets värdegrund	12
Strategiska vyer	13
1. Från Plejadgatan på Lindholmen	14
2. Från Lindholmspiren	15
3. Från Göta älvbron	16
4. Från Stenpiren	17
5. Från Skansen Kronan	18
6. Från Stigberget/Masthuggskyrkan	19
7. Från Johanneskyrkan	20
8. Från Masthamnsgatan	21
9:1. Mot Järnvågsgatan	22
9:2. Mot Järnvågsgatan	22
10. Från Linnégatan	23
11. Från Järntorget	24
12. Från Järntorgsgatan	25
13. Mot Rosenlundskanalens utlopp	26
14. Mot bastion Carolus XI Rex	27
15. Från bastion Carolus XI Rex	28
Bilaga 1: Värdebeskrivning för riksintresse för kulturmiljövården i Västra Götalands län	

Mats & Arne Arkitektkontor AB
Östra Hamngatan 52
411 09 Göteborg
031-311 44 40
www.matsoarne.se

Antiquum AB
Drottninggatan 25
411 14 Göteborg
031-13 38 20
www.antiquum.se

Inledning

Bakgrund

Stadsbyggnadskontoret i Göteborg arbetar med att ta fram en ny detaljplan för området kring Järnvägsgatan. Syftet med detaljplanen är att omvandla området mellan Skeppsbron och Masthuggstorget, från det som i dagsläget är dominerat av parkeringsplatser till ett område med bostäder, handel och kontor i bebyggelse med hög täthet. Delar av planområdet ingår i eller angränsar till riksintressen för kulturmiljövården. Föreliggande kulturmiljöutredning syftar till att beskriva de aktuella uttrycken för riksintresset, för att möjliggöra en fördjupad analys och konsekvensbeskrivning av planförslaget på desamma. Denna konsekvensbeskrivning presenteras i en separat rapport.

Kulturmiljöutredningen har tagits fram av en projektgrupp bestående av Kristina Wallman och Daniel Eriksson, bebyggelseantikvarier på Mats & Arne Arkitektkontor AB, och Johanna Roos, bebyggelseantikvarie på Antiquum AB. Från Stadsbyggnadskontoret har bebyggelseantikvarierna Madelene Seberbrink och Sören Holmström samt arkitekt Per Osvalds deltagit.

Metod och läsanvisning

Arbetet har tagit avstamp i den beskrivning med motivering och uttryck av riksintresset för kulturmiljövård (Göteborgs innerstad O2 1:5) som tagits fram av Länsstyrelsen Västra Götaland och Riksantikvarieämbetet. Utgångspunkten har varit att det är de kulturhistoriska värdena som utgör riksintresset och att den fysiska avgränsningen är sekundär. Gränserna sätts utifrån var de uttryckta värdena finns, vilket innebär att den gräns som anges på kartan inte skall uppfattas som absolut.

Arbetet har bedrivits genom arkivstudier, fältbesök och analys av fotografier, historiska och moderna kartor och ortofoton. Värt att påpeka är även att utredningen endast rör kulturmiljö ovan mark. Arkeologiska lämningar har inte behandlats i detta material.

Rapporten inleds med avsnittet "Stadsbyggnadsmönster", där de i dag läsbara fysiska uttrycken för riksintresset sätts in i ett historiskt sammanhang. Därefter följer att antal strategiska vyer mot och inom planområdet, där de visuella upplevelserna av det som betraktas beskrivs, liksom de uttryck för riksintresset som kan upplevas i den aktuella vyn.

Planområdet

Planområdet är beläget vid Masthuggskajen och avgränsas i söder av Första Långgatan, i väster av Sänkverks-gatan, i norr av Oscarsleden/älven och i öster av Rosenlundskanalen och Järntorgsgatan.

Utredningsområdet

I arbetet med rapporten har projektgruppen valt att arbeta med ett utvidgat utredningsområde eftersom vissa åtgärder, även om de inte sker inom riksintressets geografiska gränser, visuellt påverkar ett större "upplevelserum" där riksintresset inbegrips. Dessa åtgärder anses således viktiga att inkludera i rapporten då de bedöms kunna påverka möjligheten att uppleva, läsa av och förstå riksintressets uttryck och innebörd.

Ovan: Planområdet markerat med rött. Det ungefärliga utredningsområdet markerat med gult.

Nedan: Riksintressen för kulturmiljövård markerat med rött. Planområdet markerat med grönt. Karta hämtad från Länsstyrelsens karttjänst på nätet.

Riksintressets uttryck i det aktuella området

MOTIVERING
Göteborgs innerstad [O 2:1-5]
Storstadsmiljö, formad av funktionen som "Sveriges port mot väster" och det för sjöfart, handel och försvar strategiska läget vid mynningen av Göta älvs vattensystem. Rikets främsta sjöfartsstad samt residensstad, domkyrko- och universitetsstad, präglad av tre seklers handelsaristokrati. Ett av de förnämsta exemplen på 1600-talets stadsanläggnings- och befästningskonst, och på stadsbyggandet under 1800- och 1900-talen. Den göteborgska byggnadstraditionen med dess olika stadsdelskaraktärer. (Skolstad, Univeristetsmiljö, Stiftsstad).

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET
Tema 1: Fästningsstaden
1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna
... utanför stadskärnan skansarna Göta Lejon ...
... befästningsgördel ...

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET
Tema 2: Det tidiga 1800-talets stadsnydaning
Längs vallgravens insida kajgator ...
Längs utsidan ... gränsboulevarden Nya Allén

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET
Tema 3: Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden
... med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider ...
... älvstrandens djuphamn ...
Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse ...
... kontor och magasin för handelsfirmor och rederier mot älven

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET
Tema 4: Det sena 1800-talets storstadsomdaning
... utbyggnad med anläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdselsteknik, spridningen av olika verksamheter och skilda sociala gruppers levnadsförhållanden
Kommunaltekniska anläggningar ... spårvägarna ...
... de plana kanalbroarna av järn
... utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär ...
Mönstergilla arbetarbostäder i tegel i Haga ...

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET
Tema 5: 1900-talets stadsbyggande och fortsatta utvidgning av staden
... de inledande decenniernas terränganpassade, orgelbundna planmönster, men även fullföljande av rutnätsstaden
Bostadsbebyggelse för olika samhällsskikt och som uttryck för olika stilepoker ...
anläggningar för nöjesliv
Folkhemmets funktionella stadsbyggande ...

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET
Tema 6: Göteborgska särdrag i stadsbilden
Stadssiluetten från älven och bergshöjderna runt staden med utblickar mot stadens omgivning
Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, det vill säga ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar
Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, ... det gula "Göteborgsteglet"
... rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi ...
Gatukaraktären med gatsten och gånghällar i bohusgranit ...
Kanalstadens vattenstråk och kontakten med älven

Kulturmiljöns riksintressegrund

Kartillustrationen ovan sammanfattar de fysiska spår från de olika stadsbyggnadsepokerna (tema 1-5) som finns kvar i dagens stadsmiljö. I flera fall representerar ett och samma objekt eller miljösammanhang flera av riksintressets värdeteman - vilket innebär att det i dessa fall sker överlappningar. I flera fall är också det fysiska spåret starkt beroende av ett visuellt samband, vilket då också markerats ut på illustrationen.

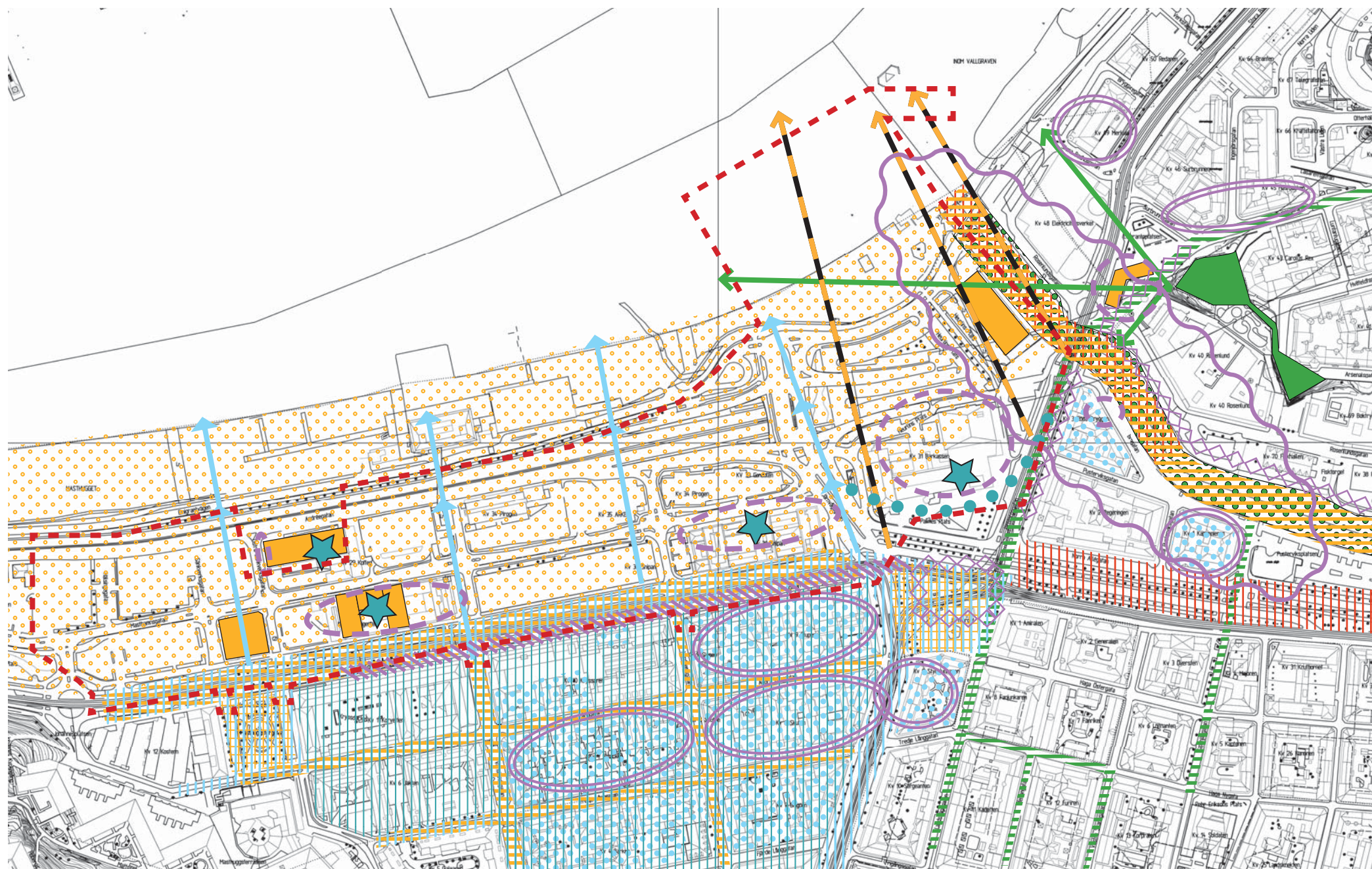
Tillsammans bidrar dessa bevarade historiska strukturer, mönster, platsbildningar, byggnadstraditioner, byggnadsverk med mera till *de göteborgska särdragen i stadsbilden* - Tema 6 - med den unika stadssiluetten från älven. Här är också Göteborgs byggnadstradition med dominerande låg bebyggelsehöjd och den arkitektoniska utvecklingen från nyklassicistiska byggnader i gult Göteborgstegel till den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel väl representerad.

Sammantaget kan det konstateras att området i och kring det aktuella planområdet representerar flera av riksintressegrundens mest strategiska delar. Det är en informationstät kulturmiljö med lager på lager av historia - tydligt formad av funktionen som Sveriges port mot väster, med det för sjöfart, handel och försvar strategiska läget vid Göta älvs mynning med flera exempel på den göteborgska byggnadstraditionen och olika stadsdelskaraktärer.

Dessutom är de fem teman som riksintressegrundens uttryck finns uppdelade i väl representerade i kulturmiljön i form av olika fysiska lämningar - från *1600- och 1700-talens fästningsstad* till *Det tidiga 1800-talets stadsnydaning*, *Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden*, *Det sena 1800-talets storstadsomdaning* och *1900-talets stadsbyggande*.

Sammantaget bedöms den aktuella miljön vara av central betydelse för förståelsen av hela riksintresset. Kombinationen av flera tydliga exponenter för temat "*hamn- sjöfarts- och handelsstaden*" och temat "*det sena 1800-talets stadsnydaning*" är närmast unik i Göteborg.

Översikt över riksintressets uttryck i och omkring planområdet

Teckenförklaring

--- Planområdet

Tema 1: De fortifikatoriska lämningarna (1600-1700-tal)

Den gamla utfartsvägen och Hagas struktur.

Carolus Rex, den sista resten av fästningsstadens stadsmur.

Rosenlundskanalen med accosiativt värde genom kontakten med vallgraven.

Visuella kopplingar mot älven och kanalen av avgörande betydelse för förståelsen för den befästa staden.

Tema 2: Det tidiga 1800-talets stadsnydaning

Den nya Rosenlundskanalen och Nya Allén som speglar det tidiga 1800-talets stadsomdaning.

Tema 3: Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden

Rosenlundskanalen samt bevarade strukturer från 1820-talets stadsplan som speglar stadens industriella och kommersiella metamorfos.

Masthuggskajen, speglar hamnens utveckling.

Järn- och Masthuggstorget speglar stadens näringsekonomiska utveckling.

Bevarade byggnadsverk med koppling till hamn- sjöfarts- och handelsstaden.

Visuell koppling till hamnen och fd Götaverken, av central betydelse för förståelsen av hamnstaden.

Tema 4: Det sena 1800-talets storstadsomdaning

Bevarad kvarters- och gatustruktur från 1866 som tydligt speglar det sena 1800-talets storstadsomdaning.

Stenstadskvarter, 1850-1930, som speglar stadens utvidgning.

Historisk koppling mellan stenstaden och hamnen, av betydelse för förståelsen för hur stadsdelen och hamnen utvecklades i nära samspel.

Tema 5: 1900-talets stadsbyggande

Exponenter för folkhemmets funktionella stadsbyggande.

Folkets hus tydligt exponerade fondverkan ger komplexet rollen som ett monument över arbetarrörelsen.

Tema 6: Göteborgska särdrag i stadsbilden

Stadens lågpunkt i anslutning till kanalen har en strategiskt viktig roll för att accentuera de höjdskillnader som karakteriserar Göteborg.

Den förhållandevis låga bebyggelsen mot kajen låter de inre delarna exponera sig ut mot älven. Första Långgatans fasader utgör här ett tydligt fondmotiv.

Byggnader uppförda i det för Göteborg så typiska gula teglet, vilka starkt bidrar till områdets karaktär.

Byggnader präglade av det sena 1800-talets rikt utsmyckade fasader i puts och tegel.

Stråk med den för Göteborg så viktiga gatukaraktären präglad av gatsten och gånghållar i bohustrukturer.

Tyngdpunkter i riksintresset

Flera tyngdpunkter i riksintresset kan bara upplevas i eller invid det här aktuella området. Områdets centrala läge invid älven gör även att det får stor betydelse i utblickar över staden och att många av för riksintresset centrala teman, som kommer till uttryck utanför området, berörs vid förändringar inom området. Att så många centrala teman och uttryck finns samlade i ett område är unikt för staden.

Tema 1 (1600- och 1700-talets fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna samt befästningsgördeln). Bastion Carolus XI Rex är en central del av riksintresset och den enda del av befästningsmurarna som är bevarad ovan mark. Bastionen tillsammans med

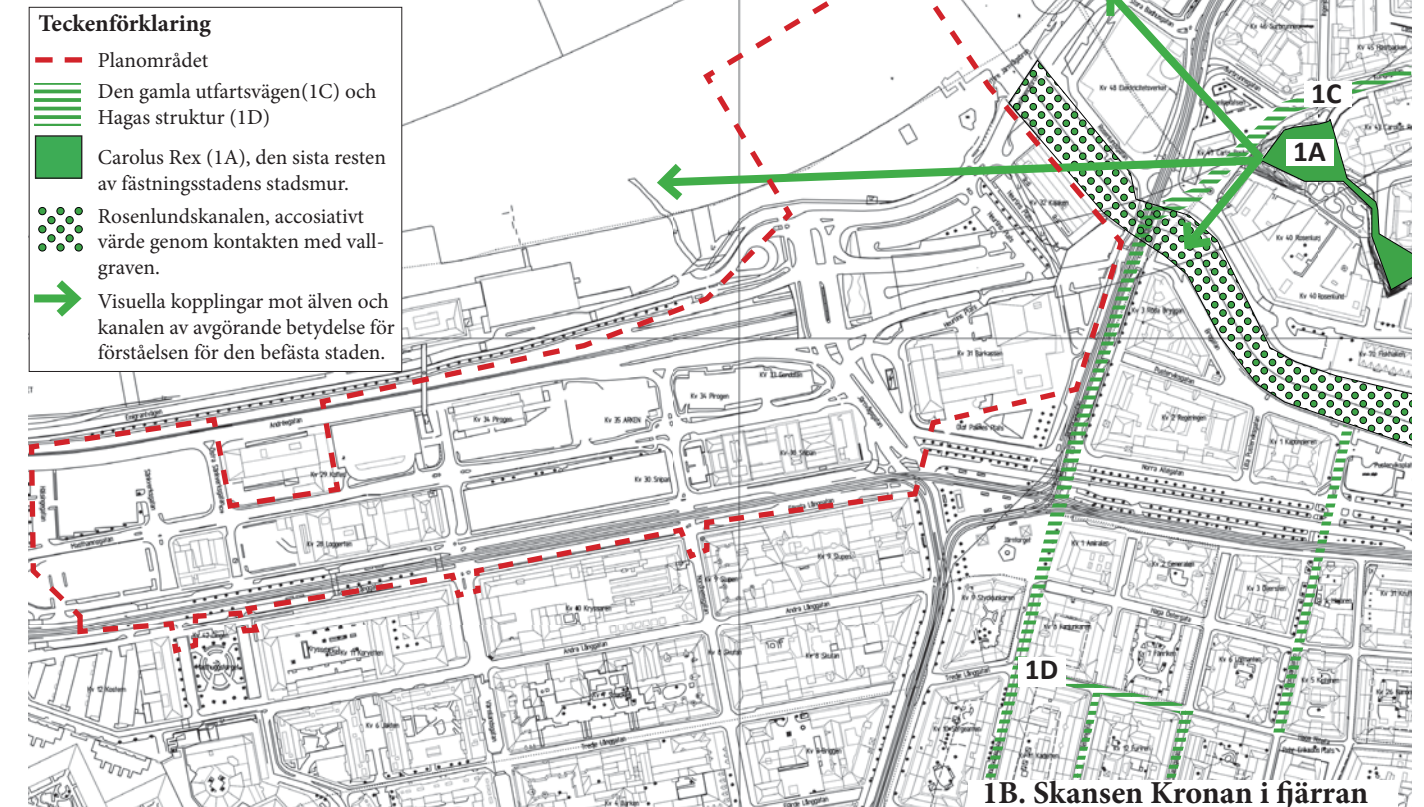
Skansen Kronan, Rosenlundskanalen med dess historia som del av vallgraven samt utblicken över älven ger en unik bild av de forna försvarsverken och deras funktion, som endast kan upplevas här.

Tema 4 (Det sena 1800-talets storstadsomdaning). Kommunaltekniska anläggningar, i området exemplifierade av spårvägar och Rosenlundsverket, är viktiga uttryck för detta riksintressetema. Kombinationen av de olika anläggningstyperna är unik för staden och berättar om stadens omvandling under det sena 1800-talet.

Tema 6 (Göteborgska särdrag i stadsbilden): Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, stadssiluetten från älven och bergshöjderna runt staden, den dominerande låga bebyggelsehöjden samt det gula göteborgsteglet och kon-

takten med älven). I vyer över området från omgivande bergshöjder framträder såväl siluetten med de omgivande och bakomvarande bergshöjderna som de framförvarande, lägre bergskonturerna tydligt. Den topografiskt betingade karaktären av många småstäder i storstaden är tydligt avläsbar, liksom att merparten av bebyggelsen i området är uppförd med dominerande låg bebyggelsehöjd och följer terrängen. Flera byggnader uppförda i det för staden typiska gula Göteborgsteglet framträder i stadsbilden. Fronten mot älven, med mindre volymer och stor genomsiktighet med släpp och gator som underlättar de inre delarnas kontakt med älven, är karaktäristisk och ett starkt uttryck för riksintresset.

Stadsbyggnadsmönster - tema 1: De fortifikatoriska lämningarna

Kulturhistoriskt sammanhang

Göteborg grundades år 1621 som en befäst handelsstad och Sveriges port mot väster. Efter holländskt mönster byggdes staden med rutnätsplan och kanaler. Läget var försvarsstrategiskt på ett sankt kustområde mellan två berg vid älven och staden försågs med skyddande murar, bastioner, vallar, vallgrav – och inte minst skansarna Lejonet och Kronan. Göteborg kom att bli en av norra Europas starkast befästa städer. I anslutning till det aktuella utredningsområdet klättrade den inre befästningsmuren sig upp på Lilla Otterhällans bergsmassiv. Staden nåddes via tre portar – Kungsporten, Drottningporten och Karlsporten – varav den senare låg i anslutning till bastionen Carolus Rex och dagens Kungsgatan. Porten kopplade samman stadskärnan med förstäder. Utfarten via Karlsporten skedde dels via stadsdelen Haga, som anlades med rutnätsplan redan på 1600-talet, dels via Masthugget.

Masthugget ingick i Göteborgs ägor och utgjorde så kallad donationsjord. Strandområdet omfattade redan på 1600-talet verksamheter med koppling till älven. Till skillnad från dagens raka avslut av masthuggskajen karakteriserades området av flikighet med barlastkajer, masthamnar och andra hamnverksamheter. Innanför hamnen fanns landerier med trädgårdar samt gles bebyggelse längs Smala och Breda vägen bort mot Majorna. I slutet

av 1700-talet tätade bebyggelsen och Masthuggstorget etablerades i väster. År 1773 etablerades nöjesetablissemanget "Wauxhall" i öster, invid nuvarande Järntorget.

Pustervik var en del av befästningsstråket och genomkorsades av en kaponjär som löpte från vallgraven till Skansen Kronan. Rosenlundskanalen tillkom när vallgraven rätades ut och tillhörde inte den ursprungliga befästningsanläggningen. Området utanför utgjordes av strandängar fram till mitten av 1800-talet. År 1785 flyttades stadens järnväg från Brunnsparken till Pustervik.

Uttryck för Riksintressets värdegrund

I direkt anslutning till planområdet finns flera tydliga lämningar från det befästa Göteborg. Dessa representerar några av riksintressets mest strategiska värdegrunder med avseende på 1600-1700-talets fästningsstad. De åskådliggör det befästa Göteborgs funktion som Sveriges port mot väster, med ett strategiskt läge vid mynningen av Göta älvs vattensystem, med bevarade delar av stadens befästningar och befästningsgördel samt med direkt visuell kontakt med Skansen Kronan.

1A. Carolus Rex: Bastionen reser sig högt ovanför Espe-

rantplatsen och utgör de sista resterna ovan mark efter fästningsstadens stadsmur. De bevarade bastionsmurnarna, tydligt exponerade i stadsrummet, berättar om ett fortifikatoriskt förflutet och avspeglar tydlig en tid då stormakten Sverige stod under hård press från grannländerna och då Göteborgs roll som Sveriges port mot väster skulle befästas. Denna roll understöds av Rosenlundskanalen och dess kontakt med vallgraven, liksom Arsenalens associativa påminnelse genom dess borgliknande arkitektur.

1B. Skansen Kronan: Uppifrån Carolus Rex, från Järntorget och Masthuggskajen är Skansen Kronan fortfarande väl synlig i stadslandskapet och dess strategiskt viktiga läge är ännu tydligt avläsbart, med sina fria skottlinjer åt alla väderstreck. Tornet speglar än idag den svenska stormaktens beslutsamma bevakning av landets befästa port mot väster.

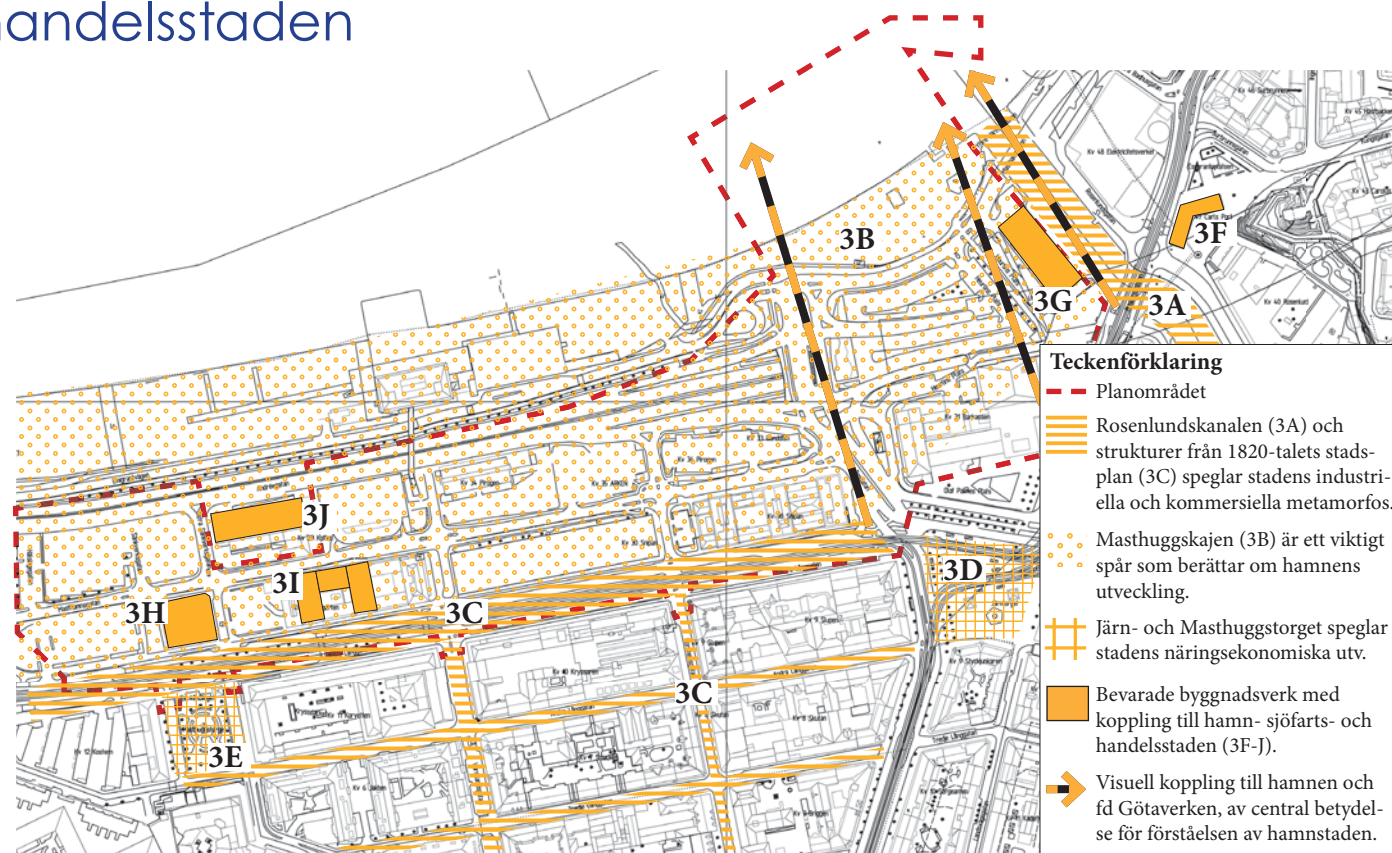
1C. Den gamla utfartsvägen: Gatusträckningen Kungsgatan – Esperantoplatsen – Järntorgsgatan är i princip densamma som vid Göteborgs grundande och bär på berättelser om hur den befästa staden nåddes via Karlsporten från Haga och Masthugget.

1D. Stadsdelen Haga med sitt kvartersmönster: Stora delar av Hagas regelbundna kvartersmönster tillkom redan under 1600-talet och speglar Göteborgs tidiga historia med en befäst stadskärna och utanför den förstäder.

Kritiska punkter

- Bevarandet av fysiska spår från fästningsstaden, så som Carolus Rex och Skansen Kronan, är avgörande för förståelsen för den befästa staden.
- Den visuella kopplingen mellan bastionen Carolus Rex och älvrummet är av strategisk betydelse för förståelsen av den befästa staden. Kopplingen, som har försvagats under 1900-talet genom bland annat Rosenlundsverken och Folkets hus, är mycket känslig för ytterligare visuella störningar som blockerar sikten mot älven och som skulle innebära att bastionen tappar sitt försvarshistoriska sammanhang.
- Den visuella kopplingen mellan bastionen Carolus Rex och vallgraven samt dess förlängning genom Rosenlundskanalen är av stor associativ betydelse.
- Den visuella kopplingen mellan Skansen Kronan och älven är av avgörande betydelse för upprätthållandet av skansens pedagogiska värde och förståelsen för dess funktion som övervakare av älvrummet.
- Bevarade gatusträckningar och stadsplanemönster (skrafferade) är av central betydelse för förståelse av den gamla fästningsstadens uppbyggnad med befäst stadskärna och förstäder.

Stadsbyggnadsmönster - tema 3: Hamn-, sjöfarts och handelsstaden

Kulturhistoriskt sammanhang

Genom utfyllnad vid Skeppsbron och den nya Rosenlundskanalen med sina kajplatser och öppningsbara broar kunde varor föras in med båt i Rosenlundsområdet, vilket fick en betydande roll för stadens industriella och kommersiella omvandling. Kring mitten av 1800-talet började Rosenlund bebyggas för industriella och andra näringsmässiga ändamål. År 1845 tillkom Göteborgs gasverk i det utfyllda markområdet där Rosenlundskanalen möter Göta älv och 1847 tillkom Rosenlunds spinneri.

Vid mitten av 1800-talet industrialiserades Göteborg. Flera stora varv startades och kom att dominera Göta Älv liksom stadsmiljön i Masthugget. På 1870-talet anlades en hamn för järnexport vid Pustervik. Hamnen fanns kvar fram till 1892 då den lades igen för att möjliggöra förlängningen av kajen från Skeppsbron. Den svenska exportindustrin utvecklades snabbt, vilket gav ökade volymer att hantera i hamnen. I början av 1900-talet fullbordades Masthuggskajen och den tidigare så flikiga strandlinjen fylldes igen. Kajerna försågs med järnvägsspår.

Området längs älven användes för både hamnverksamhet och industri. Masthugget blev under slutet av 1800-talet en av landets viktigaste handelsplatser för trävaror. Detta berodde bland annat på att Göta Älv hade muddrats vilket gjorde att större fartyg kunde gå längre in i hamnen. Under slutet av 1800-talet omdanades Masthugget med utgångspunkt från 1866 års stadsplan.

Ett decennium senare blev Masthuggstorget ett salutorg. Området norr om Första Långgatan dominerades vid den här tiden av träförädlingsindustrier med stora brädgårdar och låga magasinbyggnader. På 1820-talet togs ett initiativ till stadsplanering av området och planen innebar en genomgående Masthamnsgata (i läge lika befintlig) och ny kvartersindelning. Detta rätvinkliga planmönster kom senare att befastas i 1866 års stadsplan med dagens långgateområde med fyra långgator, två tvärgator samt ett kvadratisk Masthuggstorg och början till platsbildning vid Järntorget. Kring 1900-talets mitt gjordes stora förändringar, och den karaktär av hamn och trävaruhandel som förut dominerat började raderas ut.

Uttryck för Riksintressets värdegrund

I anslutning till det aktuella planområdet finns flera tydliga exponenter för riksintressetemat Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden som speglar Göteborgs utveckling från mitten av 1800-talet till mitten av 1900-talet och som därtill utgör viktiga delar i hamnkaraktären som gör historien möjlig att förstå.

3A. Rosenlundskanalen med sina kajer och öppningsbara broar speglar tydligt Göteborgs industriella och kommersiella metamorfos och stadens näringsekonomiska utveckling. Den uträtade sträckningen visar att framkomligheten för båtar var prioriterad.

3B. Masthuggskajen, byggd 1892-97, med bevarade spår av hamnbana är av betydelse för förståelsen av hamnens utveckling under 1900-talets början och speglar väl hur kanalernas ursprungligen slutna innerhamnar ersattes av älvstrandens djuphamn.

3C. Bevarade strukturer från 1820-talets stadsplan för Masthugget, med långgatornas och Masthamnsgatans riktning och kvarterens form fastlagda, speglar såväl hamnens utveckling som den expanderande handels- och sjöfartsstadens behov av att planera staden.

3D. Järntorget som platsbildning tillkom och blev en saluplats för möbler och trävaror. Torget speglar stadens näringsekonomiska utveckling.

3E. Masthuggstorget som iordningställdes som salutorg speglar i likhet med Järntorget affärlivets utveckling.

3F. Resterna efter Rosenlunds spinneri vid Esperantoplatsen utgör en viktig rest som åskådliggör Rosenlunds tidiga historia och stadens begynnande industrialisering.

3G. Frilagret från 1922, för tullfri lagring av varor, speglar Masthuggskajens historia och utgör ett tydligt minne från sjöfartsstaden med magasin mot älven.

3H. Kommersen, uppförd kring sekelskiftet 1900, utgör ett tydligt minne från den trävaruindustri som tidigare dominerade området.

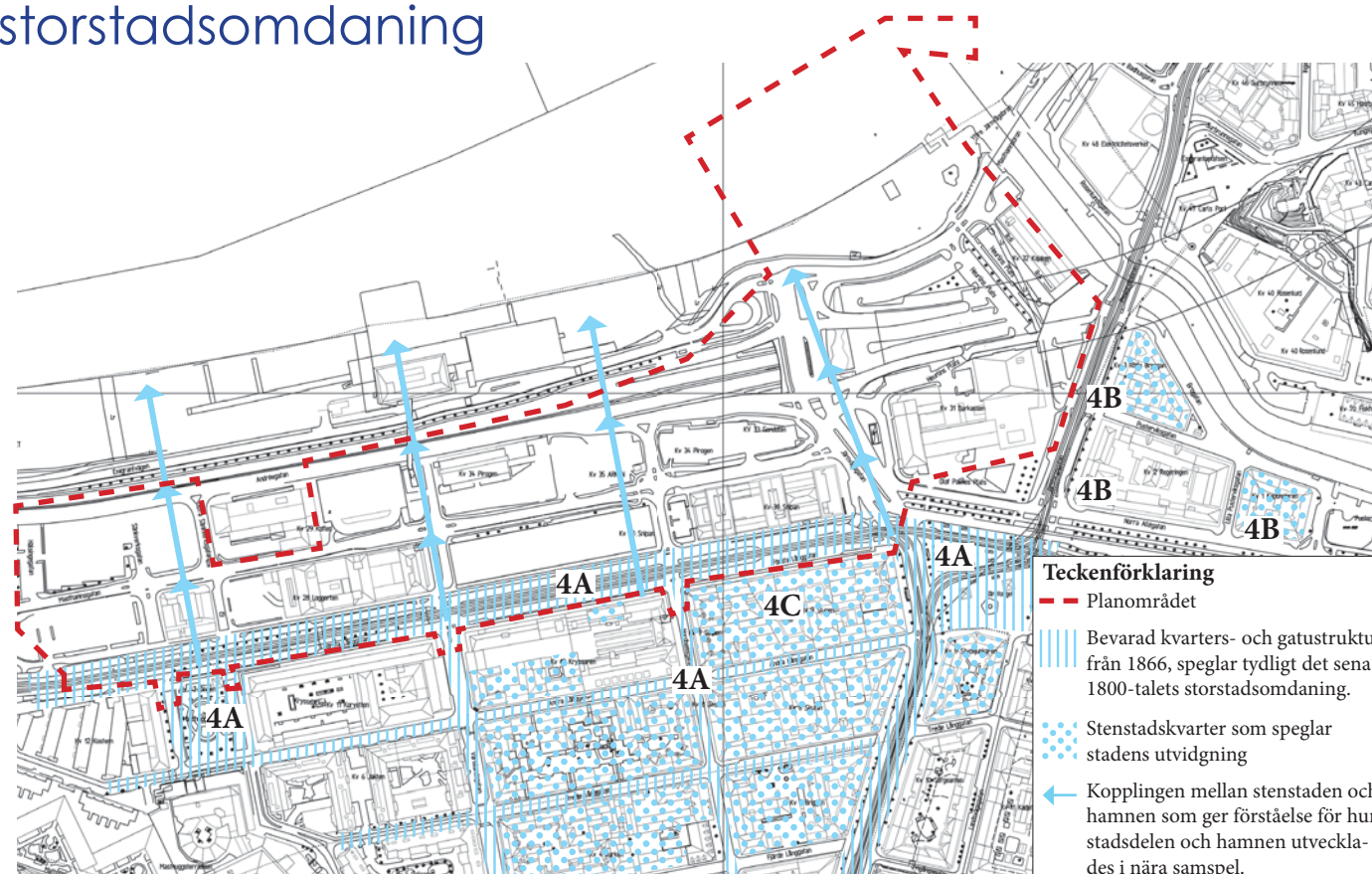
3I. Elof Hanssons speditorskontor utgör ett minne över den framgångsrika speditorsbranschen.

3J. Fryshuset, uppfört 1943 efter ritningar av NE Eriks-son för Västsvenska Kulhus AB, utgör genom sin tydliga karaktär av lagerbyggnad en viktig del av hamnens karaktär.

Kritiska punkter

- Upplevelsen av älvens närhet är av strategisk betydelse för förståelsen av hamn- och sjöfartsstaden. Den visuella kopplingen till fd Götaverken med sina kranar bidrar starkt till områdets karaktär och är därmed känslig för förändringar som bryter sambandet.
- Rosenlundskanalens naturstensklädda kajer är av central betydelse för förståelsen av Göteborgs industriella och kommersiella metamorfos och är mycket känslig för förändringar.
- Platsbildningarna Järntorget och Masthuggstorget liksom de bevarade gatu- och kvartersstrukturerna från 1820-talets stadsplan är viktiga för den historiska förståelsen av området och därmed känsliga för förändringar.
- Bevarande byggnadsverk med anknytning till hamn- och sjöfartsstaden Göteborg (3F-3J) är viktiga delar av såväl områdets historia som dess hamnkaraktär. Bevarandet av dessa är av central betydelse för riksintressegrunden.

Stadsbyggnadsmönster - tema 4: Det sena 1800-talets storstadsomdanning

Kulturhistoriskt sammanhang

Under 1800-talets andra hälft växte befolkningen och det uppstod behov av att bygga ut bostäder och planmässigt kontrollera de industrisamhällen som växte fram utanför stadsgränsen. En stadsbyggnadstävling utlystes 1861 och resulterade i 1866 års stadsplan, som byggde på nya kvarter för industri och hamn i öster samt stenstadskvarter i bland annat Masthugget och Vasastaden. I utredningsområdet började utbyggnaden vid Pustervik där tre nya kvarter anlades där bastion Regeringen tidigare hade legat.

Masthuggstorget och Järntorget utvidgades och fick en stramare form. Andra Långgatan lades ut på 1860-talet som ett stråk genom Masthugget till Majorna och här gick stadens första spårvägslinje före elektrifieringen 1902. Kring år 1883 rätades och breddades Smala vägen, som bytte namn till Första Långgatan. Denna kom att utgöra huvudsaklig genomfartsled västerut. För dagens långgateområde innebar 1866 års stadsplan att 1820 års rutnätsplan befästes och att den befintliga oregelbundna bebyggelsen, liksom landerierna och trädgårdarna söder om Första Långgatan, succesivt ersattes med rätvinkliga bostadskvarter i sten längs nya raka gator. Utbyggnaden skedde i långsam takt mellan ca 1850-1930. Bebyggelsen uppfördes i huvudsak av sten, först i tre våningar, men så småningom i fyra till sex våningar. Under den långa utbyggnadstiden växlade de arkitektoniska idealen vilket medförde en varierad bebyggelse. I ett och samma kvarter finns exempel från nyrenässansens ljusa

och putsade fasader till nationalromantikens mer slutna tegelfasader. Området utvecklades också i nära samspel med hamnens verksamhet. Till skillnad från den borgerliga stadsdelen Vasastaden blandades bostäder, butiker, krogar och institutioner med verkstäder och småskaliga industrier. Förmögna familjer bodde i lägenheter mot gatan medan handelsbiträden och småhantverkare bodde mot gården.

Linnégatan tillkom på 1890-talet som en bred esplanad från Järntorget söderut till Slottsskogsparken. Järntorget utvecklades till ett etablerat torg och arbetarrörelsens samlingspunkt med bl a arbetareföreningens kulturhus. Järnvägsgatan lades ut från Järntorget ner mot hamnen. År 1902 byggdes den elektriska spårvägen ut och Majornalinjen drogs från Järntorget via Första Långgatan och uppför Stigbergsliden.

Uttryck för Riksintressets värdegrund

I anslutning till det aktuella planområdet finns flera bevarade exponenter för riksintressetemat *Det sena 1800-talets stadsomdanning*. Pustervik och långgateområdet, tillsammans med Järntorget och Linnégatan speglar Göteborgs utvidgning liksom tidens stadsplaneideal, arkitektoniska strävanden och ny samfärdselsteknik.

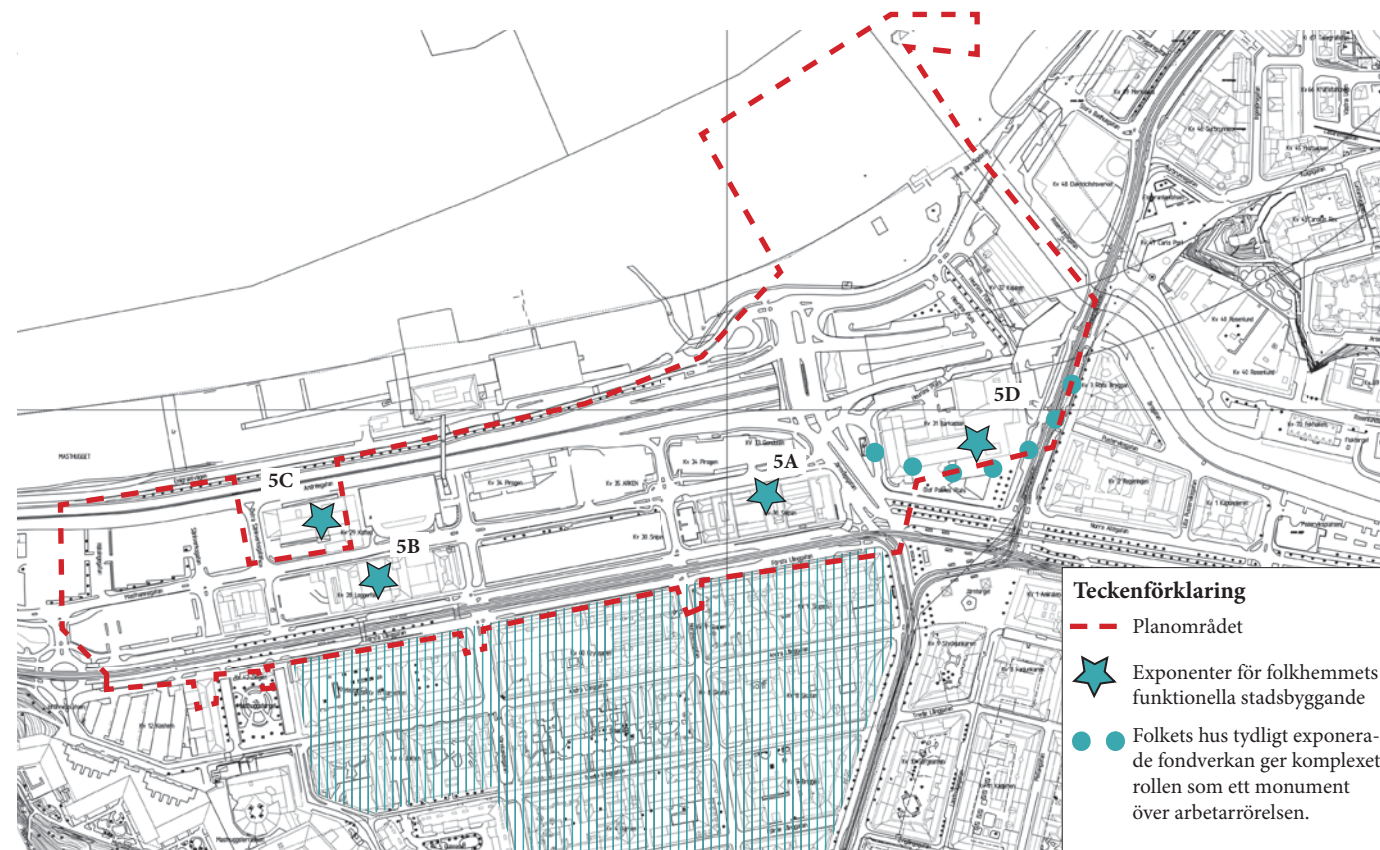
4A. Den bevarade kvarters- och gatustrukturen speglar än idag det sena 1800-talets storstadsomdanning och tidens stadsplaneideal med rätvinkliga kvarter, långa raka gator och esplanader. Första Långgatan med sin långa historia som huvudled speglar hur ny samfärdselsteknik knöt samman Masthugget med innerstaden och Majorna.

4B-4C. Stenstadskvarteren väster och öster om Järntorget, och i Pustervik, åskådliggör de stadens utvidgning med planmönster och tät stenstadsbebyggelse. *Kv Regeringen, Röda Bryggan och Kapponieren (4B)* speglar stadens utbyggnad vid 1800-talets mitt och de skiftande arkitektoniska idealen med allt från strama trevåningsbyggnader uppförda i det för Göteborg så typiska gula handslagna teglet till nyrenässansens ideal med ljusa putsade fasader och slutligen 1920-talets klassicerande stil. *Långgateområdet (4C)* - en tät kvartersstad som illustrerar spridningen av olika verksamheter och skilda sociala gruppers levnadsförhållanden. Trots senare tidens tillägg präglas stadsdelen än idag av varierande hushöjder, småskalig fastighetsindelning, aktiva bottenvåningar och sten som huvudsakligt fasadmateriale. Områdets karaktär, präglad av skiftande arkitektoniska ideal, berättar om stadens utbyggnad.

Kritiska punkter

- Den välbevarade strukturen från 1866 års stadsplan är av stort kulturhistoriskt värde och av avgörande betydelse för förståelsen av områdets historia och dess kulturhistoriska karaktär. Det historiska stadsplanemönstret är mycket känsligt för förändringar.
- Den fysiska och visuella kopplingen från Järntorgs- och Långgatsområdet till hamnen är av strategisk betydelse för förståelsen av hur Masthugget utvecklades i nära samspel med hamnens verksamhet. Sambandet har delvis försvagats genom senare tiders högre byggnader norr om Första Långgatan och är känsligt för ytterligare försvagning.
- Områdets skala, där hushöjderna varierar mellan tre till fyra våningar – med inslag av sex våningar i ytterkanterna – är av central betydelse för områdets karaktär.
- Stenstadskvarteren med bevarade byggnader från 1800-talets andra hälft och det tidiga 1900-talet, präglade av en mångfald av arkitektoniska ideal, är av stor betydelse för såväl områdets särskilda karaktär som för förståelsen för områdets och Göteborgs historiska utveckling. Till denna viktiga karaktär bidrar också långgateområdets småskaliga fastighetsindelning som bidragit med stor variationsrikedom i fasaderna.

Stadsbyggnadsmönster - tema 5: 1900-talets stadsbyggande

Kulturhistoriskt sammanhang

Från och med 1930-talet tog den moderna stadens utveckling fart och nya bostads- och stadsbyggnadsideal slog igenom. Funktionalismen fick sitt genombrott. Inom norra Masthugget fick den funktionalistiska ideologin sitt uttryck i en rad kvartersstora byggnadskomplex, vart och ett med olika funktion. Här kan bl a noteras Yrkeskolornas tre sexvåningbyggnader vid Järntorget som tillkom mot bakgrund av behovet av kvalificerad yrkesutbildning för industrin. Längs Första Långgatan uppfördes på 1940-talet Elof Hanssons speditjonskontor (vilket senare kompletterades med ytterligare en byggnad på 1950-talet samt en tredje byggnad 1986) och år 1942 uppfördes ett stort kyl- och fryshus längs med hamnstråket.

I början av 1950-talet tillkom arbetarrörelsens nya Folkets hus norr om Järntorget – efter ritningar av arkitekt Nils Einar Eriksson. Byggnadskomplexen fick en tidstypt utformning och kom att hysa såväl samlingslokaler som restaurang, teater, biograf och nöjeslokaler.

På 1960-talet flyttade Göteborgs storhamn väster ut och i Masthugget etablerades Stena Line med bilfärjeterminal och stora hårdgjorda uppställningsytor. Samtidigt inleddes saneringen av Masthugget där man bl a längs med Första Långgatan rev ett antal äldre stenhuskvarter och ersatte dessa med modern och enhetlig kontors- och affärsbebyggelse. Under 1970-talet tillkom även Oscarsleden.

Uttryck för Riksintressets värdegrund

I det aktuella planområdet finns fyra tydliga bevarade exponenter för riksintressetemat *1900-talets stadsbyggande och fortsatta utvidgning av staden*.

Yrkeskolorna (5A) från 1941-53, **Elof Hanssons kontorshus från 1940-50-talen (5B)**, **Fryshuset (5C)** från 1940-talet och **Folkets hus-komplexet (5D)** från 1951-56 utgör representativa exempel på folkhemmets funktionella, och funktionsuppdelade, stadsbyggande.

Yrkeskolorna, Elof Hanssons kontorsbyggnader och Folkets hus är därtill representativa exempel på tidens arkitektoniska ideal – samtliga uppförda i gult tegel med tydlig geometrisk strävan och avskalat formspråk.

Folkets hus intar en särställning genom sin välbevarade exteriör och interiör, samt med en funktion nära kopplad till arbetarrörelsen. Från Järntorget exponerar sig komplexet utan konkurrens i stadsbilden, som ett monument över arbetarrörelsen och tydligt uttryck för folkhemmet.

Kritiska punkter

- Byggnadskomplexen 5A-5C utgör en viktig del i områdets historia och karaktär. Förståelsen för folkhemmets stadsbyggande är beroende av komplexens bevarande.
- Folkets hus-komplexet utgör en viktig fond från Järntorget. Dess betydelse som monument över arbetarrörelsen är beroende av avsaknaden av konkurrens i stadsbilden. Byggnadskomplexet är välbevarat såväl exteriört som interiört och är känsligt för förändringar som påverkar dess formspråk och påkostade interiör. Högdelen mot Järntorget och Biograf Dragens karakteristiska baldakin är betydelsefulla inslag i stadsbilden.

Tema 6: Göteborgska särdrag i stadsbilden

Historien skapar den unika karaktären

De bevarade historiska strukturer, mönster, platsbildningar, byggnadstraditioner, byggnadsverk med mera som är en del av de historiska stadsbyggnadsmönstren - tema 1-5 - präglar än idag utredningsområdet. De är, förutom fysiska spår som speglar olika skeeden, en central del av riksintressetemat *Göteborgska särdrag i stadsbilden*. De många lager av historia som finns lagrade på varandra inom utredningsområdet gör att merparten av de värdegrunder som pekas ut i riksintressetemat finns representerade i miljön.

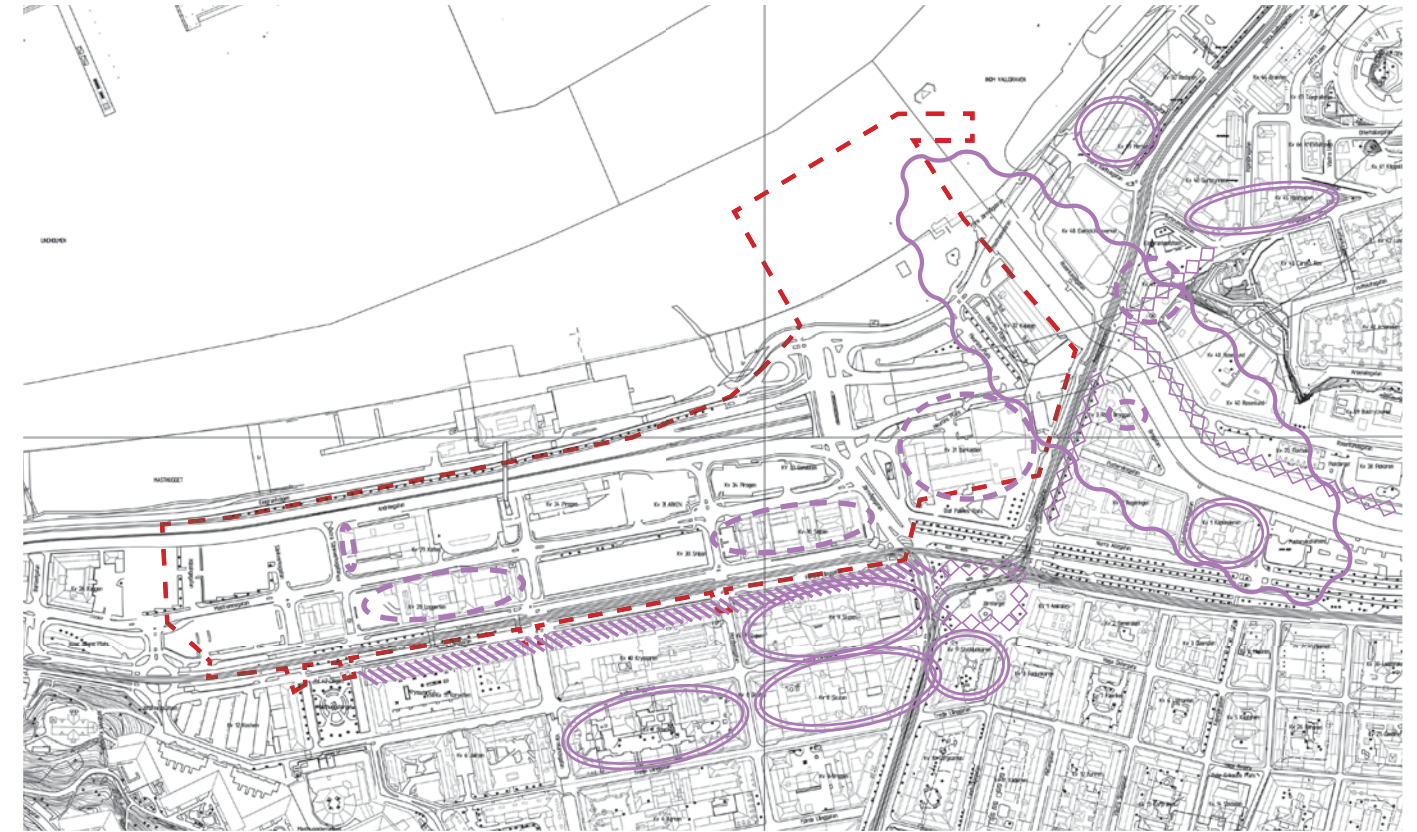
Uttryck för Riksintressets värdegrund

Utredningsområdet är ett tydligt uttryck för värdegrunderna *Stadssiluetten från älven och bergshöjderna runt staden med utblickar mot stadens omgivning* och *den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, d. v. s. ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar*. Läget och utformningen på stadskvarteren har bestämts av älven, kanalen och bergen.

Stadsbebyggelsen trappas ned från bergshöjderna mot älven och bebyggelsen följer terrängen. Mot älven ligger förhållandevis låg bebyggelse, som lämnar bergssiluetten synlig, samtidigt som det låter de inre delarna av utredningsområdet, med bland annat Första Långgatan, exponera sig ut mot älven. Stadens lågpunkt i kvarteret Röda Bryggan invid Rosenlundskanalen accentuerar de höjdskillnader som karakteriserar Göteborg.

I området är också *den arkitektoniska utvecklingen från nyklassicistiska byggnader i gult Göteborgstegel till den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel* väl representerad. Just det gula Göteborgsteglet har också följt med in i folkhemsbygget och tagits upp i bland annat Folkets hus och kontorsbyggnaderna utmed Första Långgatan.

Även den för Göteborg så typiska *gatukaraktären med gatsten och gånghällar i bohusgranit* finns väl representerad i området.

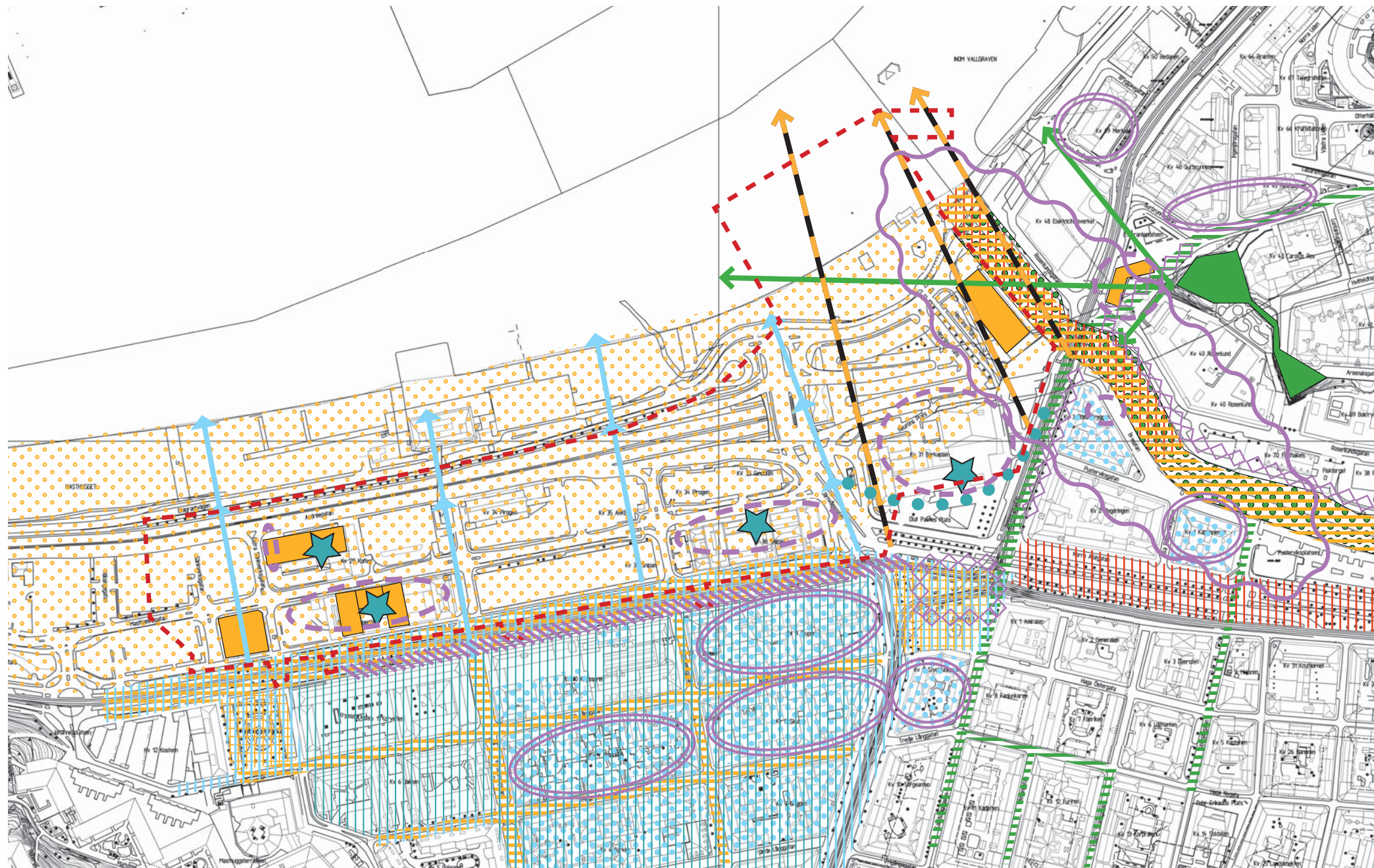
Kritiska punkter

- Den tydliga nedtrappningen av bebyggelsens höjd från bergshöjderna mot älven och det faktum att bebyggelsen följer topografin är en central del av den karakteristiska stadssiluetten. Det ger Otterhällan, Stigbergshöjden, Masthuggshöjden och Skansberget en central betydelse genom att de bidrar till en topografisk variation i stadsbilden. Denna morfologi är känslig för förändringar. Stadens lågpunkt vid kanalen är av betydelse för att accentuera höjdskillnaderna.
- Inslaget av byggnader utförda med gult tegel är en väsentlig del av riksintressets värdegrund. Här intar Brogatan 2 och resterna av spinneriet en särställning genom sin ålder, men även de yngre byggnader, så som Folkets hus, som anammat det gula teglet är av betydelse för stadsbilden.
- Det sena 1800-talets stenstadsbebyggelse vid Kungsgatan, Pustervik, Järntorget, Linné och Långgatorna, uppförda med höga arkitektoniska anspråk och hög detaljrikedom i huvudsakligen jordfärger är en väsentlig del av stadsbilden.
- Området kring Rosenlundskanalen, Esperanto-platsen och Järntorget bär den typiska gatukaraktären med gatsten och hällar av granit - en karaktär som är av betydelse för riksintressetemat och som därför bör värnas och byggas vidare på.

Teckenförklaring

- Planområdet
- Stadens lågpunkt i anslutning till kanalen har en strategiskt viktig roll för att accentuera de höjdskillnader som karakteriserar Göteborg.
- //// Den förhållandevis låga bebyggelsen mot kajen låter de inre delarna exponera sig ut mot älven. Första Långgatans fasader utgör här ett tydligt fondmotiv.
- Byggnader uppförda i det för Göteborg så typiska gula teglet, vilka starkt bidrar till områdets karaktär.
- Byggnader präglade av det sena 1800-talets rikt utsmyckade fasader i puts och tegel.
- ◇◇ Stråk med den för Göteborg så viktiga gatukaraktären präglad av gatsten och gånghällar i bohusgranit.

Översikt, fysiska lämningar i och i anslutning till planområdet med bäring på riksintressets värdegrund

Teckenförklaring

--- Planområdet

Tema 1: De fortifikatoriska lämningarna (1600-1700-tal)

— Den gamla utfartsvägen och Hagas struktur.

■ Carolus Rex, den sista resten av fästningsstadens stadsmur.

● Rosenlundskanalen med accosiativt värde genom kontakten med vallgraven.

→ Visuella kopplingar mot älven och kanalen av avgörande betydelse för förståelsen för den befästa staden.

Tema 2: Det tidiga 1800-talets stadsnydaning

|| Den nya Rosenlundskanalen och Nya Allén som speglar det tidiga 1800-talets stadsomdaning.

Tema 3: Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden

|| Rosenlundskanalen samt bevarade strukturer från 1820-talets stadsplan som speglar stadens industriella och kommersiella metamorfos.

● Masthuggskajen, speglar hamnens utveckling.

■ Järn- och Masthuggstorget speglar stadens näringsekonomiska utveckling.

■ Bevarade byggnadsverk med koppling till hamn- sjöfarts- och handelsstaden.

→ Visuell koppling till hamnen och fd Götaverken, av central betydelse för förståelsen av hamnstaden.

Tema 4: Det sena 1800-talets storstadsomdaning

|| Bevarad kvarters- och gatustruktur från 1866 som tydligt speglar det sena 1800-talets storstadsomdaning.

● Stenstadskvarter, 1850-1930, som speglar stadens utvidgning.

← Historisk koppling mellan stenstaden och hamnen, av betydelse för förståelsen för hur stadsdelen och hamnen utvecklades i nära samspel.

Tema 5: 1900-talets stadsbyggande

★ Exponenter för folkhemmets funktionella stadsbyggande.

● Folkets hus tydligt exponerade fondverkan ger komplexet rollen som ett monument över arbetarrörelsen.

Tema 6: Göteborgska särdrag i stadsbilden

○ Stadens lågpunkt i anslutning till kanalen har en strategiskt viktig roll för att accentuera de höjdskillnader som karakteriserar Göteborg.

|| Den förhållandevis låga bebyggelsen mot kajen låter de inre delarna exponera sig ut mot älven. Första Långgatans fasader utgör här ett tydligt fondmotiv.

○ Byggnader uppförda i det för Göteborg så typiska gula teglet, vilka starkt bidrar till områdets karaktär.

○ Byggnader präglade av det sena 1800-talets rikt utsmyckade fasader i puts och tegel.

◇◇ Stråk med den för Göteborg så viktiga gatukaraktern präglad av gatsten och gånghållar i bohustrukturer.

Kulturmiljöns riksintressegrund

Kartillustrationen ovan sammanfattar de fysiska spår från de olika stadsbyggnadsepokerna (tema 1-5) som finns kvar i dagens stadsmiljö. I flera fall representerar ett och samma objekt eller miljösammanhang flera av riksintressets värdeteman - vilket innebär att det i dessa fall sker överlappningar. I flera fall är också det fysiska spåret starkt beroende av ett visuellt samband, vilket då också markerats ut på illustrationen.

Tillsammans bidrar dessa bevarade historiska strukturer, mönster, platsbildningar, byggnadstraditioner, byggnadsverk med mera till *de göteborgska särdragen i stadsbilden* - Tema 6 - med den unika stadssiluetten från älven. Här är också Göteborgs byggnadstradition med

dominerande låg bebyggelsehöjd och den arkitektoniska utvecklingen från nyklassicistiska byggnader i gult Göteborgstegel till den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel väl representerad.

Sammantaget kan det konstateras att området i och kring det aktuella planområdet representerar flera av riksintressegrundens mest strategiska delar. Det är en informationstät kulturmiljö med lager på lager av historia - tydligt formad av funktionen som Sveriges port mot väster, med det för sjöfart, handel och försvar strategiska läget vid Göta älvs mynning med flera exempel på den göteborgska byggnadstraditionen och olika stadsdelskaraktärer.

Dessutom är de fem teman som riksintressegrundens uttryck finns uppdelade i väl representerade i kulturmiljön i form av olika fysiska lämningar - från 1600- och 1700-talens fästningsstad till *Det tidiga 1800-talets stadsnydaning*, *Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden*, *Det sena 1800-talets storstadsomdaning* och *1900-talets stadsbyggande*.

Sammantaget bedöms den aktuella miljön vara av central betydelse för förståelsen av hela riksintresset. Kombinationen av flera tydliga exponenter för temat "*hamn- sjöfarts- och handelsstaden*" och temat "*det sena 1800-talets stadsnydaning*" är närmast unik i Göteborg.

Strategiska vyer

Ett antal strategiskt viktiga vyer i vilka riksintressets uttryck kommer till synes har valts ut för vidare analys. Vyerna kan ses som citat ur stadsbilden exponerade i stadsrummet, och ger tillsammans en bild av hur och var riksintressets teman är läsbara. Vyerna 1-7 är tagna utifrån och visar utredningsområdet på håll, medan 8-15 är tagna inom eller i nära anslutning till området. Beskrivningarna av vyerna 1-7 är uppdelade i två delar och omfattar såväl det som fysiskt (där jag är) som visuellt (det jag ser) upplevs på platsen.

1. Från Plejadgatan på Lindholmen (utanför bild)
2. Från Lindholmstornet
3. Från Göta älvbron (utanför bild)
4. Från Stenpiren
5. Från Skansen Kronan
6. Från Stigberget/Masthuggskyrkan
7. Från Johanneskyrkan
8. Från Masthamnsgatan
- 9:1. Mot Järnvågsgatan
- 9:2. Mot Järnvågsgatan
10. Från Linnégatan
11. Från Järntorget
12. Från Järntorgsgatan
13. Mot Rosenlundskanalens utlopp
14. Mot bastion Carolus XI Rex
15. Från bastion Carolus XI Rex

1. Från Plejadgatan, Lindholmen

I vyn från Plejadgatan bildar staden på södra sidan älven fond med älvstråket i förgrunden. Stadens omgivande bergshöjder utgör bakgrund mot bebyggelsens olika skikt, som visuellt hålls samman av fasader i gult tegel och den förhållandevis enhetliga skalan. I vyn ryms på båda sidor om älven såväl fartyg som bebyggelse knuten till Göteborgs funktion som hamn- och sjöfartsstad. På södra sidan finns också flera bostadsområden, som på typiskt göteborgskt manér ligger tydligt åtskilda från varandra. De olika karaktärer som möter i vyn skapar, trots bebyggelsens olika uttryck, en märkvärdigt väl sammanhållen helhet vars övergripande drag är en måttfull skala och en underordning under de omgivande bergshöjderna, som tillåts utgöra den bortersta fonden.

Uttryck för riksintresset

- Älvstrandens djuphamn
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse
- Kontor och magasin för handelsfirmor och rederier
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Stadssiluetten med bergshöjder runt staden
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad
- Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägar, här värmeverket i Rosenlund

2. Från Lindholmspiren

Vyn från Lindholmspiren domineras av älvens vattenspegel. Bortom denna framträder flera av Göteborgs äldre tidslager, främst representerade av Skansen Kronan och en del av bastionen som skymtar under bebyggelsen på Artillerigatan på Lilla Otterhällan. Bebyggelsens och stadens lågpunkt i kvarteret Röda Bryggan invid Rosenlundskanalen accentuerar de höjdskillnader som karakteriserar Göteborg, och som här blir mycket tydliga. Den uppbrutna profilen av folkhemmets punkthus på Guldheden i söder möter funktionalismens mer borgliknande och slutna bostadshus på Stora Otterhällan i norr. Längs kajerna ligger bebyggelse knuten till handels och sjöfart. Älvrummet präglas här av färjor.

Uttryck för riksintresset

- 1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna
- Älvstrandens djuphamn
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse
- Kontor och magasin för handelsfirmor och rederier
- Tullpackhus
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Stadssiluetten med bergshöjder runt staden, här Otterhällan
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägar, här värmeverket i Rosenlund

3. Från Göta älvbron

I vyn från Göta älvbron ryms en sammanfattning av karakteristiska göteborgska särdrag. Vyn domineras av himmel och vatten samt av stadssiluetten där master, kyrktorn, punkthusen på Guldheden, värmeverket i Rosenlund och kranarna bildar utropstecken över stadens låga och till skalan enhetliga bebyggelse. Masthuggskyrkan, Älvsborgsbron och bockkranen på Eriksberg bildar fond åt nordväst.

På Hisingsidan möter blicken Frihamnen, kranarna och bebyggelsen på Götaverken, som alla utgör läsbara och betydelsefulla uttryck för Göteborgs historia som hamn- och sjöfartsstad. På stadssidan möter båtar, fartyg och den väv av bebyggelse från olika tider som skapar Göteborgs karaktär. De olika stadsdelskaraktärerna är skönjbara även på håll. Prägeln av hamn och sjöfart är påtaglig och stämningsskapande och signalerar rörlighet och öppenhet.

Uttryck för riksintresset

- Älvstrandens djuphamn
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse
- Kontor och magasin för handelsfirmor och rederier
- Tullpackhus
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Stadssiluetten med bergshöjder runt staden, här Stigberget/Masthugget
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägar, här värmeverket i Rosenlund
- Göteborgska särdrag i stadsbilden

4. Från Stenpiren

Också vyn från Stenpiren uppvisar en rad karaktärsdrag typiska för Göteborg. Vyn domineras av himmel och vatten samt av stadssiluetten med skorstenar och Masthuggskyrkans torn. Stadsbebyggelsen trappas ned från Stigberget och Masthugget mot älven och bebyggelsen följer terrängen. Mot älven ligger förhållandevis låg bebyggelse, som lämnar siluetten av bergen synlig. I vyn illustreras såväl det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets stadsutbyggnad med de stora kontorsbyggnaderna och bostadshusen invid Skeppsbron som kontorshus och liknande från mitten av 1900-talet i nästa ring vid masthuggskajen. Bortom dessa skymtar nya och gamla Masthugget med bebyggelse från ca 1910-1970.

Uttryck för riksintresset

- Älvstrandens djuphamn
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse
- Kontor och magasin för handelsfirmor och rederier
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Stadssiluetten med bergshöjder runt staden, här Stigberget/Masthuggsberget
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, det vill säga ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar
- Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägar, här värmeverket i Rosenlund
- Det sena 1800-talets storstadsomdaning
- Den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel
- Göteborgska särdrag i stadsbilden

5. Från Skansen Kronan

I vyn från Skansen Kronan möter blicken vintertid dels Ramberget och sjöfartsanknuten bebyggelse på Hisingen, dels älven. Upplevelsen av älvens vattenspegel är av avgörande betydelse för förståelsen av skansens historiska funktion och stadens befästa historia. I förgrunden ligger den gamla förstaden Haga, vars gatuindelning till stor del bibehållits genom omdaning och förnyelse. Taklandskapets enhetliga karaktär bidrar till upplevelsen av ... Vyn mot staden begränsas starkt av vegetationen på berget, som sannolikt skymmer utblicken över älven sommartid. Möjligheten att under halva året se älven från skansen finns dock.

Uttryck för riksintresset

- (1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna)
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse?
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Stadssiluetten med bergshöjder runt staden, här Ramberget
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Den regelbundet planerade förstaden Haga med sin enklare rutnätsplan
- Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägar, här värmeverket i Rosenlund
- Göteborgska särdrag i stadsbilden

6. Från Stigberget/Masthuggskyrkan

Vyn från Stigberget ger en vid och innehållsrik bild av Göteborg, med ett tvärsnitt av för staden typiska karaktärer. Kranarna, älvrummet, båtar och handels- och sjöfartsanknuten bebyggelse möter Skansen Kronan och den täta kvartersstaden i Linnéstaden, Haga och på Lilla Otterhällan. I diset i bakgrunden skymtar omgivande bergshöjder, som tillåts höja sig över den låga stadsbebyggelsen. Stadens topografi med älven som lågpunkt blir här mycket tydlig.

Uttryck för riksintresset

- 1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna
- Skansen Kronan
- Älvstrandens djuphamn
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse
- Kontor och magasin för handelsfirmor och rederier
- Tullpackhus
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Stadssiluetten från älven och bergshöjderna runt staden, här Otterhällan, Skansberget med flera
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, det vill säga ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar
- Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägar, här värmeverket i Rosenlund

7. Från Johanneskyrkan

Från Johanneskyrkan upplevs närheten till älvrummet starkt. Det glesa gaturummet med intilliggande parkeringar och Stenas område bidrar till detta. De stora ytorna samman med de vida gaturummen på Första Långgatan och Masthamngatan skapar ett rum som upplevs som gränslöst och utfallande. Bebyggelsen framstår som förhållandevis låg. Den hålls visuellt samman av det röda och gula teglet i fasaderna och av den enhetliga skalan. Längst bort i fonden skymtar flera innehållsrika skikt ur stadens historia, som förankrar även denna plats i ett historiskt sammanhang. Via Masthamngatan möter blicken bastionen innanför vallgraven och bebyggelsen på Lilla Otterhällan. Via Första Långgatan når blicken bebyggelsen vid Järntorget, som utgör en del av 1800-talets stadsutbyggnad. Längs Första Långgatan ligger bebyggelse från tidigt 1900-tal och framåt, som tillsammans med spårvangsspåren berättar om den stora expansion som ägt rum de senaste 150 åren. I vyn finns också Kommersen, som är en av ytterst få rester efter den låga träbebyggelse som uppfördes i anslutning till Masthamnen.

Uttryck för riksintresset

- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse [...] kontor och magasin för handelsfirmor 1900-talets stadsbyggnad och utvidgning av staden
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Det gula Göteborgsteglet
- Stadssiluetten med bergshöjder runt staden, här Kvarnberget och Lilla Otterhällan
- Det sena 1800-talets storstadsomdanning och -utbyggnad med anläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik

8. Från Masthamnsgatan

Det visuella

Vyn från Masthamnsgatan har en fond med starka historiska kopplingar, där bastionen och staden inom vallgraven möter Frilagret med dess anknytning till sjöfart och handel samt 1900-talets utbyggnad för folkrörelser och utbildning. Arsenalen med dess krenelerade krön minner också om områdets befästa historia. En kommunal teknisk anläggning som värmeverket i Rosenlund finns representerad. Längs Masthamnsgatan möter ett utfallande, till synes oplanerat rum med stora parkeringsytor.

Det fysiska

Upplevelsen av det omgivande rummet är den av en baksida där staden upphört - i närområdet finns inte mycket att fästa blicken på och inga mål i sikte. Den historiska fonden i öster och söder ger en förankring, men upplevs samtidigt som avlägsen. Närområdet är en plats för bilar och upplevs inte som en plats att stanna på, snarare som en plats att passera så raskt som möjligt.

Uttryck för riksintresset

- 1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse [...] kontor och magasin för handelsfirmor
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Det gula Göteborgsteglet
- Stadssiluetten med bergshöjder runt staden, här Stora och Lilla Otterhällan
- Den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och stora inslag av polykromi
- Kommunaltekniska anläggningar
- Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, det vill säga ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar

Strategiska vyer

9:1. Mot Järnvågsgatan

Det visuella

I vyn mot Järnvågsgatan möts två göteborgska karaktärer, dels folkrorelsestaden med Folkets hus och Folkteatern, dels hamnstaden med kranar och Götaverkens kontorsbyggnad. Dessa två inslag kompletteras med en stor trafikapparat med spårväg, flerfiliga gator och en större trafikled, vilket också kan sägas vara typiskt för Göteborg. Bortom vägskyllarna skymtar rymden ovanför det öppna älvrummet. Närheten till älven är påtaglig, trots att vattnet inte är direkt synligt, och skapar en luftighet och en öppenhet som signalerar att det här finns ett större vattendrag och en möjlighet att färdas vidare.

Det fysiska

Platsen känns öppen och till viss del gränslös, eftersom den faller ut mot älven och inte har någon genomtänkt gestaltning. Folkteatern och Folkets hus till höger och yrkesskolornas byggnader till vänster skapar en stadig fond och historisk förankring, medan trafikens olika flöden delar av och skapar rörelse. Upplevelsen av hamnstad präglad av pragmatiskt tillkomna transportleder är stark. Det övergripande intrycket är dock att platsen till största delen utgörs av en trafikapparat.

Uttryck för riksintresset

- Kanalstadens vattenstråk och kontakten med älven
- Hamn- sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse [...] kontor och magasin för handelsfirmor
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Det gula Göteborgsteglet

9:2. Mot Järnvågsgatan

Det visuella

I vyn från Linnégatans början möts tre göteborgska karaktärer, dels folkrorelsestaden med Folkets hus och Folkteatern, dels hamnstaden med kranar och Götaverkens kontorsbyggnad och dels det sena 1800-talets stadsutbyggnad med det Lindbergska huset till vänster. Dessa tre inslag kompletteras med en stor trafikapparat med spårväg, flerfiliga gator och en större trafikled, vilket också kan sägas vara typiskt för Göteborg. Bortom vägskyllarna skymtar Ramberget. Närheten till älven är påtaglig, trots att vattnet inte är direkt synligt, och skapar en rymd och en öppenhet som signalerar att det här finns ett större vattendrag och en möjlighet att färdas vidare.

Det fysiska

Platsen känns öppen och till viss del gränslös, eftersom den faller ut både åt älven och åt Järntorget. Lindbergska huset till vänster skapar en stadig fond och historisk förankring, medan Folkteatern och Folkets hus med sina uppbrutna volymer på denna sida skapar mer av dynamik. Trädens grönska binder sommardag ihop de olika delarna och skapar en mer sammanhängande

helhet, medan trafikens olika flöden delar av och skapar rörelse. Viss rumslighet uppnås dock i och med fasaderna i norr och väster.

Uttryck för riksintresset

- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse?
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Det gula Göteborgsteglet
- Den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och stora inslag av polykromi
- Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad med anläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik

10. Från Linnégatan

Det visuella

Vyn från Linnégatan inramas av tät rutnätsstad med bebyggelse från tiden kring förra sekelskiftet och 1980-talet. I fonden möter Folkets hus och Folkteatern från 1940- och 50-talens utbyggnad. Den snäva vyn, som främst belyser dessa två utbyggnadsskeden, ger en tydlig upplevelse av det sena 1800- och tidiga 1900-talets stadsplanering.

Det fysiska

Fasaderna i tegel ger en levande och varm känsla och de många byggnadsdetaljerna ger fäste för blicken. Det relativt trånga gaturummet skapar intimitet och en känsla av närhet. Omgivningen ger en stark upplevelsen av en tydligt gestaltad miljö med stenlagda gångstråk, omsorgsfullt utformad bebyggelse och karaktärsskapande träd som leder tankarna till storstadsgator på kontinenten.

Uttryck för riksintresset

- Gatukaraktern med gatsten och gånghällar i bohustrukt
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden med terränganpassade, oregelbundna planmönster men även ett fullföljande av rutnätsstaden
- Det sena 1800-talets storstadsomdaning
- Den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och stora inslag av polykromi
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Det gula Göteborgsteglet
- Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägar, här värmeverket i Rosenlund

11. Från Järntorget

Det visuella

I vyn från Järntorget början möts flera göteborgska karaktärer, dels folkrorelsestaden med Folkets hus och Folkteatern, dels hamnstaden med kranar och Götaverkens kontorsbyggnad och dels 1800- och 1900-talens stadsutbyggnad med det Lindbergska huset och kvarteren Regeringen och Röda bryggan. Dessa inslag kompletteras med en stor trafikapparat med spårväg och flerfiliga gator. Bortom vägskyltarna till vänster skimtar Ramberget. Åt höger möter höghuset Otterhall med sin kopparklädda fasad. Bebyggelsen har en relativt enhetlig skala, vilket ger utblickar och möjlighet att avläsa staden bortom.

Närheten till älven är påtaglig, trots att vattnet inte är direkt synligt, och skapar en rymd och en öppenhet som signalerar att det här finns ett större vattendrag och en möjlighet att färdas vidare.

Det fysiska

Platsen känns öppen och till viss del gränslös, eftersom den faller ut både åt älven och åt Järntorgsgatan. Lindbergska huset till vänster skapar en stadig fond och historisk förankring, medan Folkteatern och Folkets hus med sina stora volymer minner om Folkrorelsesverige. Trädens grönska binder sommartid ihop de olika delarna och skapar en mer sammanhängande helhet, medan trafikens olika flöden delar av och skapar rörelse. Bebyggelsens enhetliga skala och sammanhållna verkan med fasader i gult tegel och puts ger en upplevelse av helhet och stadsmässighet i det glesa rummet.

Uttryck för riksintresset

- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse?
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Det gula Göteborgsteglet
- Stadssiluetten med bergshöjder runt staden, här Ramberget
- Den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och stora inslag av polykromi
- Gatukarakteren med gatsten och gånghällar i bohustran
- Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad med anläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdselsteknik

12. Från Järntorgsgatan

Det visuella

I vyn från Järntorgsgatan leds blicken ut mot älvrummet och kranarna på andra sidan. På närmre håll präglas vyn av ett stadsrum med flera lager - dels Frilagret med dess anknytning till hamn- och sjöfartsstaden, dels Folkets hus och Draken som är sprungna ur 1900-talets folkrörelser. Värmeverket i Rosenlund bidrar med såväl volymer som koppling till de industrier som tidigare funnits i området.

Det fysiska

Närområdet präglas av de material som använts - här finns gult tegel med stark materialkänsla, ockragul puts, rött tegel samt gatsten och gånghällar i granit. Materialet ger en fysisk upplevelse åt ett rum som kan upplevas som vidsträckt, trots den tämligen tydliga inramningen. De måttliga och förhållandevis enhetliga byggnadshöjderna bidrar till att rummet ändå känns sammanhållet.

Uttryck för riksintresset

- Kanalstadens vattenstråk och kontakten med älven
- Hamn- sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse [...] kontor och magasin för handelsfirmor
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Det gula Göteborgsteglet
- Kanalstadens vattenstråk och kontakten med älven
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Gatukarakteren med gatsten och gånghällar i bohustran

13. Mot Rosenlundskanalens utlopp

Det visuella

I vyn mot Rosenlundskanalens utlopp leds blicken ut mot älvrummet med Ramberget skymtande i fonden. På närmre håll präglas vyn av ett väl sammanhållet stadsrum med flera lager - dels Frilagret med dess anknytning till hamn- och sjöfartsstaden, dels kvarteren Röda bryggan och Kaponnieren som härrör från det tidiga 1800-talets stadsnydning. Också den uträtade vallgraven i form av Rosenlundskanalen minner om Göteborgs tidiga historia. På andra sidan vattnet möter Sven Brolids kontorsbyggnad från sent 1960-tal, som är ett uttryck för 1900-talets stadsomvandling. Bebyggelsens enhetliga skala bidrar starkt till upplevelsen av ett stadsrum med många

Det fysiska

Närområdet präglas starkt av vatten och himmel, men också av materialen sten, puts och tegel. I synfältet bidrar också bebyggelsen från olika tider till upplevelsen av ett rikt och sammanhållet stadsrum med starka och tydliga historiska karaktärer. De material som använts - här finns gult tegel med stark materialkänsla, ockragul puts, rött tegel samt gatsten och gånghällar i granit - ger en närmast taktill upplevelse.

Uttryck för riksintresset

- Kanalstadens vattenstråk och kontakten med älven
- Hamn- sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse [...] kontor och magasin för handelsfirmor
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden?
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Det gula Göteborgsteglet
- Stadssiluetten med bergshöjder runt staden, här Ramberget
- Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, det vill säga ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar
- Det tidiga 1800-talets stadsnydning och det bälte med ny bebyggelse och planteringar som uppstod på det nedlagda fästningsområdet. Längs vallgravens insida kajgator, öppna platser och salutorg samt byggnadskvarter för bostäder och offentliga byggnader
- Gatukaraktären med gatsten och gånghällar i bohustran

14. Mot bastion Carolus XI Rex

Det visuella

I vyn mot bastionen är upplevelsen av flera olika äldre historiska perioder påtaglig. Den befästa staden, som endast här tydligt kommer till synes ovan mark, utgör själva basen. Därefter kommer bebyggelse med anknytning till handel och sjöfart, liksom bebyggelse som ingått i de textilindustrier som tidigare låg i Rosenlund. Till höger möter kvarteret Röda bryggan, med bebyggelse från det tidiga 1800-talets stadsutvidgning. Det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet möter uppe på Kungshöjd och 1960-talets förnyelse, genom Sven Brolids kontorshus, vid foten av bastionen. Bebyggelsen från olika tider är

uppförd i en måttlig skala, där ingen byggnad tillåts dominera på någon annans bekostnad. Vyn bjuder på rika och varierade upplevelser och berättar i ett svep större delen av Göteborgs historia.

Det fysiska

Förgrundens platta öppenhet möter i fonden karaktärs-skapande bebyggelse och historiska monument med såväl stark symbol- som materialverkan. Bastionens massiva murar förankrar platsen och betraktaren i historien och skapar i en blick både förståelse för och en direkt koppling till de befästningar som än i dag präglar stadens uttryck och form. Röda bryggans måttliga volym och ålderdomliga bebyggelse ger en bild av den första utbyggnaden efter att vallarna raserats början på 1800-talet.

Uttryck för riksintresset

- 1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna
- Kanalstadens vattenstråk och kontakten med älven
- Hamn- sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse [...] kontor och magasin för handelsfirmor
- [...] de plana kanalbroarna av järn
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Det gula Göteborgsteglet

- Stadssiluetten med bergshöjder runt staden, här Stora och Lilla Otterhällan
- Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, det vill säga ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar
- Det tidiga 1800-talets stadsnydning och det bälte med ny bebyggelse och planteringar som uppstod på det nedlagda fästningsområdet. Längs vallgravens insida kajgator, öppna platser och salutorg samt byggnadskvarter för bostäder och offentliga byggnader

15. Från bastion Carolus XI Rex

Det visuella

I vyn från bastionen kan kopplingen till älven ännu upplevas, även om den är försvagad. Den kvarvarande siktlinjen är av stor betydelse för förståelsen och upplevelsen av den befästa staden, som endast här tydligt kommer till synes ovan mark. I vyn ryms även bebyggelse med anknytning till handel och sjöfart, men också bebyggelse som ingått i de textilindustrier som tidigare låg i Rosenlund. På andra sidan Rosenlundskanalen möter kvarteret Röda bryggan, med bebyggelse från det tidiga 1800-talets stadsutvidgning, och bebyggelse från 1940- och 50-talens Folkrorelsesverige. Åt väster ligger den

långa, öppna masthuggskajen, som har en lång historia som varvsområde. Dess öppenhet bär på berättelsen om de verksamheter och den låga bebyggelse som tidigare funnits på platsen. Vyn, som är innehållsrik och rymmer merparten av de göteborgska tidsskikten, bär på många berättelser om stadens historia.

Det fysiska

Uppe på bastionen är känslan av frihet och rymd påtaglig, liksom upplevelsen av en förankring i historien. Utblickarna av älven är en betydelsebärande del i detta, liksom de olika bebyggelse- och stadsutvecklingskikt som är skönjbara.

Uttryck för riksintresset

- Kanalstadens vattenstråk och kontakten med älven
- Hamn- sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider
- Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse [...] kontor och magasin för handelsfirmor
- [...] de plana kanalbroarna av järn
- 1900-talets stadsbyggande och utvidgning av staden
- Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd
- Det gula Göteborgsteglet
- Stadssiluetten med bergshöjder runt staden, här Stigberget/Masthuggsberget
- Den topografiskt och socialt betingade karaktären

- av många småstäder i storstaden, det vill säga ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar
- Det tidiga 1800-talets stadsnydning och det bälte med ny bebyggelse och planteringar som uppstod på det nedlagda fästningsområdet. Längs vallgravens insida kajgator, öppna platser och salutorg samt byggnadskvarter för bostäder och offentliga byggnader
 - Gatukaraktären med gatsten och gånghållar i bohugranit
 - Det sena 1800-talets storstadsomdanning och -utbyggnad med anläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik

Bilaga 1: Värdebeskrivning för riksintresse för kulturmiljövården i Västra Götalands län

Göteborgs innerstad [O 2:1-5]

Beslutsdatum: 1987-11-05

Revideringsdatum: 1997-08-18

Motivering

Storstadsmiljö, formad av funktionen som ”Sveriges port mot väster” och det för sjöfart, handel och försvar strategiska läget vid mynningen av Göta älvs vatten-system. Rikets främsta sjöfartsstad samt residensstad, domkyrko- och universitetsstad, präglad av tre seklers handelsaristokrati. Ett av de förnämsta exemplen på 1600-talets stadsanläggnings- och befästningskonst, och på stadsbyggandet under 1800- och 1900-talen. Den göteborgska byggnadstraditionen med dess olika stads-karaktärer. (Skolstad, Univeristetsmiljö, Stiftsstad).

Uttryck för riksintresset

1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna, och strax utanför stadskärnan skansarna Göta Lejon och Kronan samt Exercisheden; andra uttryck för fästningsstaden - västerut från centrum mot älvmynningen -är lämningarna av Älvsborgs slott, det gamla amiralitetsvarvet, Nya Älvsborgs fästning och flottstationen Nya Varvet. 1600-talets stadsbyggande, med landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan, med omgivande befästningsgördel och vallgrav, och den regelbundet planerade förstaden Haga med sin enklare rutnätsplan. Gatunät, tomtstruktur, bevarade och igenfyllda hamnkanaler. De solida köpmanshus av tegel som tillkom efter bränderna vid 1700-talets mitt. Karaktären hos ”Hamngatorna” och de trånga bakgatorna, med huvudsakligen 2-3-våningshus. Utanför den gamla stadskärnan den trädkantade kanalen Fattighusån och Gamla Fattighuset av trä – hela miljön utmärkande för 1700-tales nedbrunna Göteborg - samt Gamla Allén vid Södra Vägen. Dessutom spridda rester av donationsjordarnas landerier.

Det tidiga 1800-talets stadsnydaning med stadsarkitekt Carl W. Carlbergs nyklassicistiska stenstad inom vall-graven och det bälte av ny bebyggelse och planteringar som uppstod på det nedlagda fästningsområdet enligt Carlbergs plan 1808. Längs vallgravens insida kajgator, öppna platser och salutorg samt byggnadskvarter för bostäder och offentliga byggnader. Längs utsidan parker och gränsboulevarderna Nya Allén.

Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider, som visar hur kanalernas ursprungligen slutna innerhamnar fr. o. m. 1840-talet ersattes av älvstrandens djuphamn, och af-färslivets utveckling från de gamla patricierhusen till va-ruhus och saluhallar. Kajer och sjöfartsanknuten bebyg-gelse som f. d. Ostindiska kompaniet och andra gamla handelshus kring Stora Hamnkanalen, kontor och maga-sin för handelsfirmor och rederier mot älven. Banker och försäkringsbolag vid Hamngatorna samt bostäder för olika sociala skikt. Donationsgrundade anläggningar som parker, sjukhus, skolor, museer och bostadsstiftelser.

Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad med anläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik, spridningen av olika verksamheter och skilda sociala gruppers levnadsförhållanden. Cityomvandlingen med handelns om- och nybyggnader i storstadsmässig skala, hamnens och järnvägarnas tull-packhus och stationsmiljöer samt de plana kanalbroarna av järn. Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägarna. De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar. Det mondäna Vasastaden - Lorensberg - Heden, med breda, trädplanterade huvudgator som Kungssportsavenyn och

Vasagatan, de palatslika ”parkkvarteren” och den stor-stadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen med institu-tioner insprängda bland hyreshusen. Högre upp i Vasas-taden rester av tjänstemannaföreningens trädgårdsstad. Mönstergilla arbetarbostäder i tegel i Haga och Annedal, och traditionella trähus blandade med stadsmässiga landshövdingehus.

1900-talets stadsbyggande och fortsatta utvidgning av staden, med de inledande decenniernas terränganpassa-de, orgelbundna planmönster, men även fullföljande av rutnätsstaden. Bostadsbebyggelse för olika samhällsskikt och som uttryck för olika stilepoker, och anläggningar för idrott, rekreation och nöjesliv. Övre Vasastaden-Lorens-berg med institutionskomplex i parkmiljö och stenstads-kvarter med inslag av landshövdingehus. Götaplatsen med omgivande kulturinstitutioner. Lorensbergs villastad och Nedre Johannesbergs slutna hyreshuskvarter. Folk-hemmets funktionella stadsbyggande i Övre Johanne-berg med väderstrecksorienterade lamellhus i bergig naturmiljö.

Göteborgska särdrag i stadsbilden. Stadssiluettan från älven och bergshöjderna runt staden med utblickar mot stadens omgivning. Den topografiskt och socialt be-tingade karaktären av många småstäder i storstaden, d. v. s. ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar. Kanalsta-dens vattenstråk och kontakten med älven. Byggnadstra-ditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, det gula ”Göteborgsteglet” med den carlbergska nyklassicismen följd av medeltidsromantiken vid 1800-talets mitt, den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi, landshövdingehusen och deras olika utvecklingsskeden. Gatukaraktären med gatsten och gånghällar i bohusgranit samt de rikliga inslagen av grönska i stadsbilden. Drag som visar på de livliga kontakterna med Storbritannien och Europas västra delar.